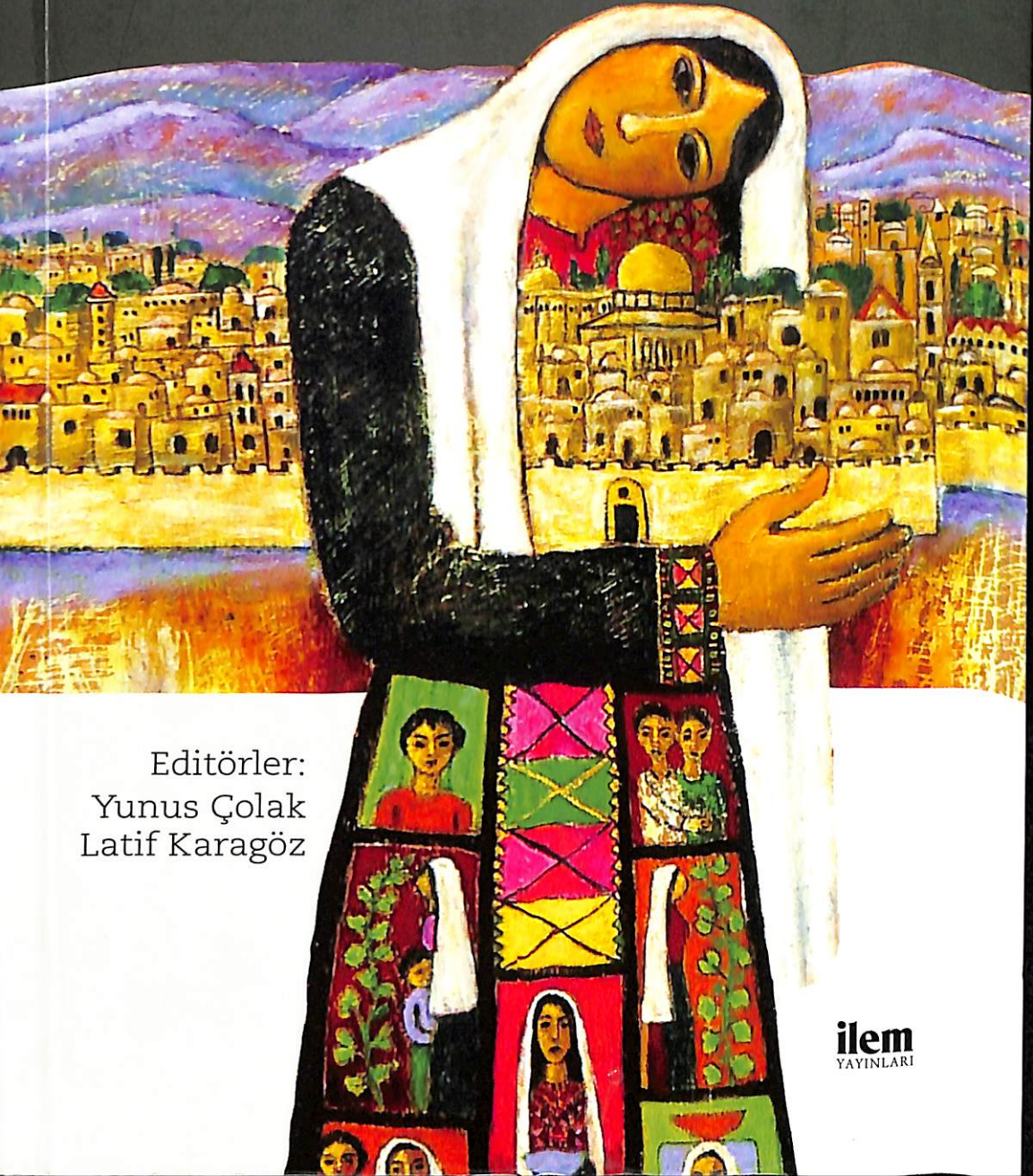

KUDÜS

Tarih, Şehir, Toplum

Editörler:
Yunus Çolak
Latif Karagöz

ilem
YAYINLARI

İçindekiler

Önsöz	vii
Teşekkür	xiii
<hr/>	
Yahudilik ve Hristiyanlık'ta Kudüs <i>İsmail Taşpınar</i>	1
<hr/>	
Osmanlı Kudüs'ünde Devlet-Toplum İlişkilerinde Toplu Dilekçeler (1840-1915) <i>Yasemin Avcı-Ömür Yazıcı Özdemir</i>	17
<hr/>	
18. Yüzyılda Kudüs'te Kültürel Sermayenin Dönüşümü: Ulema Aileleri ve Vakıfları <i>Alaattin Dolu</i>	53
<hr/>	
Mescid-i Aksa'nın İtibarı ve Korunması İçin İslam Âlemine Bir Çağrı: Filistin Şer'i Meclisi'nin 1922 Tarihli Beyannamesi -Tahlil ve Transkripsiyon- <i>Sezen Karabulut</i>	85
<hr/>	
1948-1980 Yılları Arasında İslamcı Dergilerde Bir Mesele Olarak Kudüs <i>Asiye Şahin</i>	131

16. Yüzyılda Kudüs'te Osmanlı Kentsel Müdahaleleri <i>Ruba Kasmó</i>	169
Kudüs, Eski Şehir: 19. Yüzyıldan Bu Yana Kent Dokusundaki Değişimler ve Günümüz Sorunları <i>Lana Kudumović</i>	189
Uluslararası Hukuk ve İşgal Gerçeği Arasında Kudüs <i>Hüseyin Önal</i>	217
Dizin	279
Yazarlar Hakkında	283

Önsöz

İslam tarihinde merkezî konuma sahip pek çok şehrin işgal ve savaşlarla tahribata uğradığı bir dönemi yaşıyoruz. İlk kubleimiz mübarek Mescid-i Aksa'nın bulunduğu Kudüs; bu şehirlerin odağında, siyasi kargaşaların ve insanî dramların merkezinde yer alıyor. Yüz yıldır, Ortadoğu'nun bütün kargaşaları, Kudüs'ün duvarlarına sinmiş durumda. Mescid-i Aksa'nın insanlık tarihiyle eş geçmişi, bu yüzyıl içerisinde hukuk tanımaz bir işgalle perdelendi. Bugünkü Kudüs, insanlığı ilahî olana yakınlaştıran mimari, estetik ve kültürel örüntüleri harcayarak, Kudüs'ün demografisini duvarlarla ayıştıran, en kutsal noktalarda cinayetler gerçekleştirmekten geri durmayan muhteris bir idarenin arzularına terk edilmiş bir görünümündedir. Öte yandan işgal tarihi ile eş bir direnişin tarihi de, Kudüs'ün her sokağında, Mescid-i Aksa'nın her taşında kendini hissettirmektedir. Kudüs gerçeği, arsız bir işgale karşı şehrin haklarını savunan çok yönlü bir direniş ile vücut bulmaktadır.

Dünya, Kudüs gerçeğiyle her gün yeniden yüzleşirken bu konuda ulusları aşan bir müdahale veya sahiplenme geri planda kalıyor. Müdahalenin en gerekli aracı olan doğru ve dinamik bir bilgi üretimi de bu sahiplenme eksikliğinden payını alarak Kudüs araştırmalarında hak

ettiği karşılığı bulmuyor. Oysaki Kudüs'te yaşanan tahribat, yalnız bu şehir ile anılabilecek tarih, ahlak ve mekân göstergelerini de ortadan kaldırıyor.

İnsanlık tarihinde kutsal olana atıfla değerlendirilen Kudüs, bir karşılaşma, kesişme ve ayırdına varma yeri olarak sürekli yeniden üretildi. Kudüs ve yakın çevresi; peygamberler aracılığı ile gelen ilahi bilginin, zayıflık ve bilgisizlik sarmalındaki insana en çok dokunduğu toprak oldu. Yaşamın ve ahlaki formların düzenleyicisi ilahi kaynaklar; bozulma ve çözülmelerle karşılaştığında, yine bu şehrin bir köşesinden yükselen sesle tazelendi. Tarihi seyirde, birer kutsallık göstergesi olan dini sadakatler yer yer totemleşerek tevhid inancına aykırı yönde varlığını sürdürmek istese de, bu atmosferi dağıtarak yeni dünyayı karşılayan son ses, kuşkusuz İslam'ın sesi oldu.

Tarih boyunca İslam coğrafyasında Kudüs'le anılan her unsur, Kudüs'ün "öteki" ile kurduğu ahlaki ilişkinin düğüm noktası olarak öne çıkar. Kudüs, Müslümanların farklı mezheplere mensup Hristiyanlar ve çok farklı gruplardan oluşan Yahudilerle dini kimliklerini önceleyerek temas halinde oldukları bir coğrafyadır. İslam'ın tarihi tecrübesi burada uyguladığı gündelik yaşam pratiklerini saygıdeğer ve sürekli bir barış otoritesiyle birleştirerek geniş coğrafyalara ulaştırmıştır. Kudüs'teki diğer dinî topluluklar, tarih boyunca ayrıştırıcı bir politik dil ve dayatmacı bir otorite üreterek dinî referanslarını hoyratça tüketmişlerdir. Buna mukabil İslam'ın adalet merkezli siyasi uygulamaları dik-kate değer bir tecrübeyi tarihe miras bırakarak bugünün arayışlarına yol açan belgeler ve kimlikler üretmiştir. Yazılı belgeler kadar, Kudüs'ün mekânsal dokusu, bu çerçeveyi örnekleyen özgün mirasın izleri ile doludur. Mekânlara sinmiş ritüel ve hatıraların karşılık bulduğu yapılı çevre, tarih boyunca seyyahların kalemlerine yansıdığı gibi; günümüzde, yıkım tehdidi ve yıkıcı kentsel politikaların karşısında yüzyılların şahitliğini izleyenlerin nazarına sunmaktadır.

Bu kitap, Kudüs'ün özgün karakterinden ve tarihi kimliğinden hareketle kaleme alınmış yazılardan oluşmaktadır. Her biri, Kudüs etrafındaki bir meseleyi konu edinen yazılar, dinler tarihi, Osmanlı araştırmaları, mimarlık ve şehircilik, İslamcılık araştırmaları ve uluslararası hukuk bağlamlarında Kudüs şehrine ışık tutmakta, Kudüs'ün ışığını yeni araştırmalara doğrultmaktadır. Kitabın ilk yazısında İsmail Taşpınar, Yahudilik ve Hristiyanlığın Kudüs şehri etrafında çerçeveslenen inanç ve düşünce sarmallarının tarihsel süreçteki tecrübelerini *Yahudilik ve Hristiyanlık'ta Kudüs* başlıklı makalesinde inceleyerek İslam dışındaki inançların Kudüs'le bağının tarihsel iddialarını ortaya koymaktadır. Taşpınar'ın analizi, şehrin Hristiyanlık ve Yahudilikten beslenen yerel tarihini, insanlığın barış ve adalet arayışına sevk eden İslamiyet'in kuşatıcı tarih yazımı ile tefrik etmeye imkân vermektedir. Buradan hareketle, "üç dinin başkenti" klişesindeki dinsel vurgunun yerindeliği ve insanlık tarihinin kronolojisine sıkışan bakışın bir üstünlük ya da eşitlik arayışına mahkûm edilmişliğiyle hesaplaşılarak geliştirilecek özgün bir tarih yazımına davet söz konusudur.

Kudüs'e odaklanan bir tarih çalışmasının karşılaştığı zorluklarla birlikte, bilhassa Osmanlı dönemi araştırmaları için geniş imkânlar söz konusudur. Bu imkânı büyük oranda tüketen hoşgörü veya dinsel eşitlik formlarına dayalı tarih yazımları yerine hak ve sorumlulukların tanımlandığı ve adaleti tesis etmeye yönelik bir zemin arayışı da söz konusudur. Burada bir yöntem olarak, yerel tarih içinde üretilen belgeler ve mahkeme kayıtlarının incelenmesi toplumsal rolleri tanımlayan bir içerik üretmektedir. Yasemin Avcı'nın, Ömür Yazıcı Özdemir ile kaleme aldığı *Osmanlı Kudüs'ünde Devlet-Toplum İlişkilerinde Toplu Dilekçeler (1840-1915)* başlıklı makale bu bağlamda özgün bir örnek mahiyetindedir. Benzer şekilde Alaattin Dolu'nun *18. Yüzyılda Kudüs'te Kültürel Sermayenin Dönüşümü: Ulema Aileleri ve Vakıfları* başlıklı çalışması ve Sezen

Karabulut'un Mescid-i Aksa'nın İtibarı ve Korunması İçin İslam Âlemine Bir Çağrı: Filistin Şer'i Meclisi'nin 1922 Tarihli Beyannamesi başlıklı çalışması, ilgili tartışmalara tarihsel ve metodolojik perspektif bakımından ilgili literatürü derinlik katacak mahiyettedir.

İstanbul merkezli geniş bir coğrafyada taşra mesabesindeki Kudüs'ün, toplumsal talep ve bugünkü anlamıyla idareye katılım süreçleri, bölgedeki aile yapılarının yönetsel ve kültürel etkinlikleri, Kudüs'ün Osmanlı siyasi yapıyla irtibatlı yönüne ışık tutacak belgeler ve bulgulardan yola çıkan yeni araştırmalar için teşvik edici bir içerik barındırıyor. Bununla birlikte Sezen Karabulut'un çalışması sayesinde Osmanlı'nın çekildiği bir ortamda ve tarihsel bir eşik olarak Kudüs'ün işgal edildiği sürecin hemen başında son derece önemli bir beyanname de ilk kez okuyucuyla buluşuyor. Söz konusu beyannamenin kullandığı kavramların ve öne çıkardığı söylemlerin yüz yıl boyunca İslamcılarının söylemlerini besleyen ana dayanak noktaları olduğunu görmek, bizleri meselenin sürekliliği itibarıyla sarsıcı bir gerçeklikle yüzleştiriyor. Asiye Şahin, İslamcı Dergiler'de Kudüs meselesinin nasıl ve hangi kavramlar vasıtasıyla ele alındığını *1948-1980 Yılları Arasında İslamcı Dergilerde Bir Mesele Olarak Kudüs* başlıklı çalışmasında inceleyerek Kudüs meselesini bugüne taşıyan tartışma ve kavramlarını izini sürmüş ve analizini yapmıştır. Şahin'in İslamcı Dergiler'in sayfaları arasından çıkardığı kavramlar ve değerlendirmelerin Filistin Şer'i Meclisi'nin 1922 beyannamesiyle örtüşmesi Kudüs etrafında âdeta kanunlaşmış bir itikadın var olduğunu ortaya koyuyor. Bu derece önemli bir beyannamenin bugüne kadar genç ilim insanlarının gayretini beklemiş olması; karşılık bulmayan yüz yıllık siyasî bir çağrının, artık ilmî muhitlerde yankı bulacağı ve gürleşeceği bir fırsata tekabül ediyor.

Kudüs'ün silüetine son müstesna dokunuşları yapmış Osmanlıların burada karşılaştıkları problemleri çözme

gayretleri, günümüzde Dünya Miras Listesi'ne dahil olan fonksiyon ve yapıların üretilmesiyle sonuçlandı. Ruba Kasmov'un 16. *Yüzyılda Kudüs'te Osmanlı Kentsel Müdahaleleri* başlıklı makalesinde, Kudüs'ün 16. yüzyılda Osmanlılaşması şeklinde ifade ettiği sürecin başarısı, "İslami kimliğin emsalsiz bir şekilde" geliştirilmesi sırrında yatıyor. Osmanlıların Ortadoğu coğrafyasındaki diğer şehirler ile benzer biçimde ürettikleri hizmetlerin Kudüs'ün korunması vizyonunu canlandıran ve tarihsel dönemin geriye doğru izlenmesini sağlayan politikalara dayandığı görülmektedir. Öyle ki âdeta Osmanlı'nın şehrin mekânsal kurgusuna saygıyla burayı beşeriyetin her ferdi için bir ziyaretgâh kılmak istedikleri dahi düşünülebilir. Yüz yıllık zaman kesitinden en önemli hizmetlerin şehir sakinlerinin ihtiyaçlarını merkeze alan sosyal müesseseler olarak üretilmiş olması da 16. yüzyıl mahalli idaresinin yaklaşım biçimini örnekleyen ipuçları vermektedir. Bu idarenin belirgin ölçüde değişimi ise dünyanın diğer şehirleri ile eş zamanlı devrim niteliğindeki gelişmelerin olduğu 19. yüzyılda olacaktır. Kudüs için bu yüzyıldan sonrası hem modern müesseselerin kenti yeniden kurgulayan doğasını var edecek hem de İslami idarenin kaybı ve işgalin neticesinde ortaya çıkacak dönüşüm ve bozulma sürecini başlatacaktır. Bu bağlamda modern kurumsal yapıların üretilmesinden günümüze kadar gelem süreci *Kudüs, Eski Şehir: 19. Yüzyıldan Bu Yana Kent Dokusundaki Değişimler ve Günümüz Sorunları* başlıklı makalesinde inceleyen Lana Kudumovic, bu kurumların etkinliğini ve işgal süresindeki rollerini analiz etmektedir.

Bugün uluslararası düzeyde kentsel koruma gündeminin en hassas konulardan biri olan Kudüs'ün geleceği hususunda vurgulanan mekânsal kurgu, bu mukaddes şehrin kalbinde yer alan mübarek Mescid-i Aksa'nın geleceğiyle doğrudan irtibatlıdır. Kudumovic'in araştırmasında da görüleceği üzere, bölünmüş ve tutarsız İsrail politikalarıyla tahrip edilmiş bir Kudüs, geleceğe hiçbir mirasını bırak(a)

KUDÜS

Tarih, Şehir, Toplum

Editörler: Yunus Çolak, Latif Karagöz

Kudüs tarihte çok az şehre nasip olmuş bir şahitliği barındırır. Geçtiğimiz yüzyılda Kudüs'ün işgali ve İslam Dünyası'nın problemleri birbirine paralel bir şekilde ilerlemiştir. Bu durum sadece siyasi çözüm arayışı bekleyen bir mesele olmanın ötesinde fikrî, coğrafi, sosyo-kültürel ve iktisadi bileşenleri ile birlikte çok boyutlu bir değerlendirmeyi gerekli kılar.

Kudüs araştırmaları, günden güne zenginleşmektedir. Kadim şehrin toplumsal ve mekânsal bakiyesini ortaya çıkarmak, Kudüs'ün ulus ideolojisine indirgenmiş müdahalelerle tahribine karşı, ilmi arşivini üretmek bu araştırmaların vazgeçilmez bir ön şartı olarak görülmektedir.

Elinizdeki kitap, Türkiye'de genişleyen Kudüs Kütüphanesi'ne katkı sunma gayesiyle hazırlandı. Kitapta Kudüs'ü tarih, kültür, şehir ve mimari boyutları açısından değerlendiren ve Kudüs sorununu uluslararası hukuk cihetiyle ele alan özgün çalışmalar üzerinden çok yönlü bir Kudüs perspektifi sunulmaktadır.

Katkıda Bulunanlar

Alaattin Dolu, Asiye Şahin, Hüseyin Önal, İsmail Taşpınar, Lana Kudumovic, Ömür Yazıcı Özdemir, Ruba Kasmı, Sezen Karabulut, Yasemin Avcı

ilem
YAYINLARI

www.atlaskitap.com

